

гл. ас. ВЕЛИНА КАЗАНДЖИЕВА
ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – Варна

**ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА МЕТОДИКАТА ЗА ТЕКУЩ КОНТРОЛ
ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА СТУДЕНТИТЕ В СПЕЦИАЛНОСТ „ТУРИЗЪМ”
(по примера на кат. „ИОТ” при ИУ – Варна за дисциплината
„Пътнически агенции и транспорт в туризма”)**

**OPPORTUNITIES FOR IMPROVING THE METHODOLOGY OF CURRENT CONTROL IN
THE TEACHING OF STUDENTS AT THE “TOURISM” MAJOR
(on the example of “Economics of Tourism” Department of the University of
Economics for the discipline “Travel Agencies and Transport in Tourism”)**

Chief Assistant Prof. VELINA KAZANDZHIEVA
UNIVERSITY OF ECONOMICS - VARNA

Abstract: The accession of the Republic of Bulgaria to the European Union (EU) imposed significant changes in both the legislation basis and the functioning of the system of higher education in our country. The implemented legislation changes are aimed at harmonizing the standards of students' training at the different EU member states and at ensuring a smooth transition towards a common European educational space up to year 2010. The concrete expression of the countries' efforts in this regard was the signing of the Bologna declaration in 1999, into which the basic principles of achieving of this aim were approved and accepted.

Bulgaria joined the Bologna's ideas as earlier as the appearance of the first wave of countries, which signed the declaration, and in the course of several years time it worked out and adopted legislation measures for improving both the structure and the methodology of training in the system of higher education. The University of Economics – Varna was one of the first higher education institutions in our country which implemented qualitative changes in response to the new challenges. One of these challenges was connected with the altering in the methodology of accessing the students' knowledges and skill. For more than three years till now, some specially designed “rules” have been applied in this regard as a part of the overall System for sustaining and improving the quality of education.

The **main objective** set in the present paper is: the experience in accessing the knowledges and skills of the students of the “Tourism” major at the University of Economics - Varna to be reviewed and analyzed on the example of a particular discipline and ideas and opportunities for improvement to be proposed.

Key words: Training Methodology Improvement, Higher Education in Tourism, Current Control

Присъединяването на Република България към Европейския съюз (ЕС) наложи съществени промени както в правното осигуряване, така и във функционирането на системата на висшето образование у нас. Извършените законодателни промени целят хармонизиране на стандартите в обучението на студентите в различните страни на ЕС и осигуряване на условия за плавно преход към общо европейско образователно пространство до 2010 г. Конкретен израз на усилията на страните

беше подписването на Болонската декларация през 1999 г., в която бяха приети и утвърдени основните принципи за реализацията на тази цел.

България се присъедини към идеите на Болоня още в първата вълна от подписалите декларацията страни и в продължение на няколко години разработи и прие законодателни мерки за усъвършенстване както на структурата, така и на организацията и методиката на обучението в системата на висшето образование. Икономически

университет (ИУ) – Варна беше едно от първите висши училища у нас, които осъществиха качествени промени в отговор на новите предизвикателства. Една от тях беше свързана с промяната в методиката на оценяване на знанията и уменията на студентите. Вече повече от три години в тази област се прилагат специално разработени „правила“ като част от цялостната Система за поддържане и повишаване качеството на обучение.

Поставената **основна цел** в настоящия доклад е: *да се представи и анализира опитът при оценяване на знанията и уменията на студентите от спец. „Туризм“ в ИУ-Варна по примера на конкретна дисциплина и да се предложат идеи и възможности за неговото обогатяване и усъвършенстване.*

* * *

Правилата за оценяване на знанията и уменията на студентите в ИУ – Варна са разработени в съответствие с Правилника за дейността на университета и са в сила от 2005 г.¹ Прилагат се за всички образователно-квалификационни степени (професионален / академичен бакалавър и магистър) и форми на обучение (редовна, задочна и индивидуална). Основните цели, които се реализират с прилагането им могат да се обособят в *две основни направления: обучение и оценяване*. По отношение на обучението на студентите се цели: стимулиране на мотивацията, системността и непрекъснатостта на подготовката им по време на семестъра и за изпитите. Във връзка с процеса на *оценяване основните цели* са:

- постигане на по-висока ефективност и обективност;
- използване на унифицирани принципи и механизми на оценяване;
- приложение на диференциран подход при оценка на различните форми на контрол на знанията.

¹ Университетски вестник, бр.20, 2005, с. 105 – 117.

Синхронизирането на дейността на отделните звена и преподаватели от университета се разглежда в контекста на идеята за изграждане на Европейското образователно пространство. В тази връзка *правилата за оценяване* на знанията на студентите създават условия за приложение на Европейската система за трансфер на кредити.

Процесът на оценяване обхваща следните *дейности*:

- определяне на формите на контрол в съответствие с разработените учебни планове и програми по дисциплините;
- определяне съдържанието, изискванията, критериите и регламента за осъществяване на семестриален контрол и изпитите по отделните дисциплини;
- документиране, съхранение на резултатите и контрол на оценяването.

Дейностите по оценяването се основават на *принципите* за: прозрачност, обективност и точност; автономност, комплексност и балансираност; обратна връзка и приоритетност на сесийното оценяване.

Основните форми на контрол върху знанията и уменията на студентите са *семестриалното (текущо) и сесийното (крайно) оценяване*. Окончателните оценки се формират като *общ резултат* от двете форми, в цели числа по шестобалната система. Формират се *междинни оценки* като се използват точки, чиято обща максимална сума е 100 (до 40 от текущ контрол и до 60 от семестриалния изпит).² При определяне на окончателната оценка по дисциплината общата сума на получените точки се *приравнява* към шестобалната система както следва:

- над 88 т. – отличен 6;
- от 75 до 87 т. – мн. добър 5;
- от 60 до 74 т. – добър 4;

² При държавните изпити оценката се формира директно по шестобалната система като средна аритметична от оценките на отделните членове на изпитната комисия, закръглена до 0.25 в полза на дипломанта.

- от 50 до 59 т. – среден 3;
- до 49 т. – слаб 2.

Информацията за регламента и критериите за оценяване на различните форми на текущ контрол се предоставя на студентите на първото семинарно занятие или лекция по съответната дисциплина. Резултатите от различните форми на текущ контрол се обявяват до края на учебните занятия (за редовно обучение) и при явяване на изпит (за задочно обучение).

Дисциплината „Пътнически агенции и транспорт в туризма“ се изучава в бакалавърска степен, трети курс на обучение, пети семестър. Хорариумът е общо 75 часа, разпределени съответно 45 ч./30 ч. за лекции и упражнения. В съответствие с разработената учебна програма по дисциплината **основните форми** на текущ контрол са две: *изготвяне на курсов проект, свързан с разработване на програма за организирано туристическо пътуване с обща цена и решаване на комбиниран тест. Целта на проекта е: да се проследят етапите на подготовка и организация на класическата форма на проявление на туристическия продукт* - организираното пътуване с обща цена. Крайният **резултат от проекта** е създаването на синхронизирана във времето и пространството комбинация от технико-организационни, икономически и юридически елементи на продукта на туроператора. В състава на туристическото пътуване с обща цена се включват и социални елементи, но повечето от тях се проявяват в процеса на потреблението му. Затова наличието им в проекта не е задължително.

В **структурно отношение** проектът е съставен от три части с общ обем около 20 стандартни страници. В *първата*, се представя пътническата агенция - туроператор и се идентифицират неговите доставчици, т.е. фирмите-партньори. В методическите указания пътническата агенция задължително се характеризира според:

преобладаващия характер на основната дейност; обема на дейност и характера на търговската дейност. В допълнение могат да се използват и препоръчителни признаци като: местоживеене на клиента, произход на капитала, отношения с авиопревозвачи и др. Характеристиката може да се направи за реално съществуващ или хипотетичен организатор на туристически пътувания.

В първата част е включен и синтезиран вариант на договорни отношения с фирмите-доставчици на туристически услуги, които формират продукта. В условията по договорите се конкретизират партньорите (превозвачи, хотелиери, застрахователи, посредници по продажбите и потреблението и др.), доставящи единичните услуги, ценовите им равнища, съдържанието на договорените цени, размер на комисионите и др. Дефинира се клиентелата, за която е предназначен продукта по признаци като: мотив за избор на туристическото пътуване, възраст, степен на платежоспособност, стимулиращи и ограничаващи избора фактори, образование, интереси, социален статус и др.

Съдържанието на *втората част* на проекта се конкретизира в калкулиране на себестойността и общата цена на пътуването, т.е. определяне на неговите икономически параметри. По пътна карта се съставя маршрута на пътуването като се предвижда 10% резерв към общия му километраж. Изготвя се подробен график и се посочват местата за посещение, като се определят продължителността на преходите, престойте и туристическите посещения. При калкулацията на общата цена разходите по пътуването се разграничават в две основни групи: общо делими и единични. При определяне на разходите за транспорт задължително условие е транспортното средство, с което се организира пътуването, да е наето. Общата цена на туристическото пътуване се определя като планова за един пълноплатещ турист и се

съобразява с принципите за алтернативност, предвиждане на резерви, използване на единна конвертируема валута при международни пътувания и др. От и към нея по-нататък могат да се правят редукции (за периоди, деца и пр.) или добавки (за единична стая, допълнителна услуга и пр.).

Последната част на проекта съдържа туристическата програма на пътуването и юридическите елементи на продукта (условия за пътуване). Изискванията са: минимална продължителност на пътуването – 3 дни; екипност при разработването на проекта (максимум трима студенти в екип) като е възможна и индивидуална изява, дефиниране на основната и съпътстващи цели на пътуването. При съставянето на програмата следва да се конкретизират услугите, включени в общата цена и тези извън нея, като се посочат техните цени и условията за предоставянето им.

В *заключителната част* на проекта се извеждат конкурентните предимства на създадения продукт, които определят неговия уникален характер. За целта се препоръчва използване на 2-3 сходни програми на действащи на пазара туристически агенции, които се прилагат към проекта. На основата на сравнителен анализ по отношение на продажната цена, нейното съдържание, предлаганото качество се конкретизират предимствата на продукта от позицията на потребителя.

Вторият основен компонент от текущия контрол по дисциплината, **комбиниран тест**, е съставен от *40 въпроса*, които обхващат следните тематични направления: същност, основни дейности и класификация на пътническите агенции, съдържание и организация на туроператорската и посредническата дейност. Преобладаващата част от въпросите са затворени. Приблизително $\frac{1}{4}$ са отворени и са свързани със законовата и нормативна уредба, регламентираща дейността на

пътническите агенции у нас. Проучването на нейните особености е част от програмата на семинарните занятия по дисциплината. По програма, решаването на теста е предвидено приблизително за края на първата половина от семестъра като точната дата се съгласува предварително със студентите.

Общият брой точки от текущ контрол се разпределя както следва:

- *25 т. за курсовия проект* за туристическо пътуване с обща цена (до 7 т. за всяка от трите основни части и до 4 т. за посочени конкурентни предимства на продукта);

- *15 т. за решаване на теста* с посочени верни отговори на всички въпроси.

Разработена е скала за присъждане на точки според броя на верните отговори както следва: всеки верен отговор носи 0,38 т., т.е. за половината верни отговори (20) се присъждат 8 т.; 30 отг. – 11 т.; 40 отг. – 15 т. Закръглянето е според математическите правила, в полза на студента.

Оценката от текущия контрол на знанията на студентите е комплексна като се отчитат и качествата на направената **презентация** (с продължителност около 20 мин.) от участниците в екипа, изготвил проекта. Около $\frac{1}{3}$ от предвидените в учебната програма семинарни занятия през семестъра се използват за представяне на проектите по предварително разработен и съгласуван със студентите график. *Критериите* при оценяването им са:

- оригиналност и индивидуален подход;

- балансираност, точност и яснота на туристическата програма;

- спазване на принципа за алтернативност на общата цена и услугите в и извън нея;

- подбор на местата за посещения и атрактивност на продукта;

- степен на синхронизиране на продуктовете компоненти и

съответствието им с основната тематична насоченост на пътуването;

- последователност и логическа обвързаност на проекта;
- форма на представяне, аргументираност и др.

Сесийното оценяване, като крайна форма на текущия контрол, включва провеждането на писмен изпит по разглежданата дисциплина. В учебната ѝ програма е определен начинът на неговото провеждане. Той задължително е писмен и представлява самостоятелно разработване на два лотарийно изтеглени въпроса (по един съответно от първата и втората част от тематичната програма на дисциплината). Продължителността на изпита е час и половина. Основни критерий при формиране на оценката от него са:

- краткост, яснота и точност при представяне на въпроса;
- логична последователност на изложението;
- пълнота и обхват на основните елементи от съдържанието на въпроса;
- способност за самостоятелно мислене и оценка, проблемност при представяне на въпроса;
- използване на допълнителни знания от препоръчани литературни източници и други дисциплини;
- илюстриране на теоретичните постановки с практически примери и др.

Категоричните случаи (включени в правилата за оценяване на техните знания и предварително разяснени на студентите), при които не се получават точки от изпита са: липса на писмена разработка по двата или единия от въпросите; умишлена или неволна подмяна на въпрос с друг; липса на основни части от съдържанието на въпроса (наличие на текст от общ характер); опит за преписване.

Към общия брой точки от текущия контрол се добавят тези от основната писмения изпит и се формира крайната оценка по дисциплината, приравнена към шестобалната система.

Представените методически указания за провеждане на текущ контрол в значителна степен спомагат за реализиране на формулираните цели и принципи на оценяване, включително и за придобиване на специализирани знания и умения по дисциплината „Пътнически агенции и транспорт в туризма“. Практиката при приложение на представените правила за оценяване на знанията и уменията на студентите показва редица **положителни страни**, в сравнение с прилаганите преди това методи. Основните от тях по наше мнение и впечатление са:

- активизиране интереса и работата на студентите по време на семестъра и преодоляване на кампанийния характер на тяхната подготовка за изпита;
- формиране на навици и умения на студентите за работа в екип;
- ограничаване на формализма при изпълнение на поставените задачи от студентите;
- обективизиране процеса на оценяване знанията и уменията на студентите;
- диференциране и разнообразяване формите на семестриален контрол и начина на участието им при формирането на окончателната оценка;
- нарастване тежестта и значението на семестриалния контрол в крайните оценки по учебните дисциплини.

Същевременно нашият опит показва, че са налице и някои **слаби страни** при приложение на представената методика за оценяване на знанията и уменията на студентите. Най-общо те могат да се сведат до:

- липса на обективизирани показатели за определяне броя на точките при представената форма на сесийно оценяване (писмения изпит с лотарийно изтеглени въпроси);
- формализиране на критериите за оценяване, които имат преди всичко качествен характер;
- възможности за злоупотреби от страна на студентите по отношение

ефективността на участието им и разпределението на отговорностите между членовете на екипа;

- невъзможност за включване в пълен обхват на всички тематични направления във формите на семестриален контрол;

- затруднения при реализиране на някои от формите на текущ контрол, напр. тестове и задачи при задочните студенти и тези, на индивидуален план.

Изложеното до тук може да послужи като основа за извеждане на някои **идеи и предложения за усъвършенстване на методиката** за оценяване на знанията и уменията на студентите в Икономически университет – Варна и в частност на тези от специалност „Туризм“ по представената дисциплина. Според нас като такива биха могли да се определят:

Първо, писмената форма на изпита да включва комбинация от разнообразни задачи (разработване на въпроси, решаване на тест, казус, задачи и др. контролни форми) съобразени със спецификата на учебната дисциплина и начина на провеждане на изпита;

Второ, по-добър синхрон и съответствие между поставените текущи задачи по дисциплината и обсъжданите тематични направления в лекционните занятия;

Трето, определяне на количествени критерии и обективни показатели за оценка на знанията и уменията на студентите според различните форми на семестриален контрол и сесийно оценяване;

Четвърто, разработване на самостоятелен „пакет“ от форми на семестриален контрол, както и критерии за оценяването им за задочни студенти и такива, на индивидуален план;

Пето, прилагане на метода на анонимна взаимна самооценка в разработващия екип при определяне на индивидуалната оценка за изпълнение на поставените задачи;

Шесто, организиране и провеждане на семестриален контрол по време на лекционните занятия по предварително обявен график;

Седмо, разработване на тестове и контролни задачи по всички основни тематични направления.

Считаме, че представеният материал би могъл да послужи като основа за дискусия и предложения за подобряване на цялостната работа по оценяването на знанията и уменията на студентите и по други дисциплини, което би спомогнало за повишаване качеството на обучението на студентите от спец. „Туризм“ като цяло.

Настоящата разработка е представена на Националната конференция „Подготовка и реализация на кадрите в туризма – съвременни изисквания“, гр. Сандански, 24-26 юни 2008 г., организирана от Катедра „Туризм“ на Стопанския факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“.
